Het dragen van eigen verantwoordelijkheid is naar onze christen-demokratische opvatting de grondslag voor de ontplooiing van de mens persoonlijk en als lid van de gemeenschap. Een kernzin uit ons christen-demokratisch denken, een kerngedachte uit de nota van de Contactraad. Die nota draagt het motto: ’’Naar een verantwoordelijke maatschappij”. In de politieke strijd van vandaag gaat het om die vraag. Vandaag spitst de strijd zich toe op het vraagstuk van de macht. Macht is in. Iedereen praat erover. Dat is nuttig. Maar ook gevaarlijk. Niemand minder dan de bisschoppen in hun vastenbrief van dit jaar vragen vanuit de evangelische boodschap aandacht voor het vraagstuk van de macht. En als in dit schrijven de almacht van de Heer zelf wordt uitgelegd als een macht tot dienst aan de mensen, hoeveel te meer dan ligt er voor ons politici een opdracht om menselijke macht tot menselijke dienst te maken. Niet uit angst dat zij eens de macht zouden grijpen, maar uit overtuiging dat zelf verantwoordelijk zijn, eigen-"machtig” zijn, voorwaarde is voor dienst aan elkaar. Van die dienst aan elkaar wordt de samenleving meer en meer afhankelijk. Velen staan kritisch tegenover gevestigde machten en dat is goed. Macht hoort onder kritiek. Haar ook
zij die de macht kritiseren moeten kritiek kunnen verdragen. Wie het recht in eigen hand neemt, doet zelf een greep naar de macht. Zijn bedoelingen zijn niet eerlijk. Hij maakt misbruik van zijn macht en roept daardoor nieuwe onmacht op. Gewelddadig verzet tegen de rechtsorde hoort in onze samenleving niet thuis. En zij die werkzaam zijn bij de handhaving van wet en recht hebben recht op onze steun. In het parlementaire werk heeft de fraktie vanuit deze opvatting gewerkt. Wij hebben het kabinet serieus genomen, als het spreiding van macht tot een van zijn centrale doelen maakt. Maar er tegelijk op gewezen dat het kabinet die zaken te eenzijdig sociaal-ekonomisch ziet. De diskussie over dit onderwerp is nog maar net begonnen. Belangrijke beleidsvoornemens moeten nog worden konkreet gemaakt. Ik noem de grondpolitiek, de verdergaande demokratisering van het bedrijfsleven, het inkomensbeleid, de herstrukturering van het binnenlands bestuur, herstrukturering van belangrijke gebieden in het partikuliere initiatief zoals de volksgezondheid en de sociaal-kulturele sektor. Ook na de begrotingsbehandelingen zijn op deze terreinen veel vragen onbeantwoord gebleven. Onze voornaamste doelstelling is; liever demokratisering van binnenuit, dan regeling van buitenaf, al zal dit laatste niet altijd achterwege kunnen blijven. De machtsvraag ligt zeer verscheiden en veelal versluierd. Multinational en kleine zelfstandige, de internationale projektontwikkelaar en kleine eigen huisbezitter, supranationale organen en simpele wijkraad, het streven naar een
nationale gezondheidszorg en de simpele patiënt^ het heeft allemaal met macht en onmacht te maken. En dan moeten wij realistisch zijn. In eigen land kunnen we wat doen. In het buitenland vaak alleen maar getuigen. Daar is niets up tegen als het verstandig gebeurt, maar ik wil het graag vooral hebben over wat we zelf kunnen beslissen. Onze Europese gezindheid is niet in diskussie. Noch hier, noch in Europa. Onze opbouwende steun aan internationale organisaties is bekend, onze ontwikkelingssamenwerking is een voorbeeld voor vele landen. Daaraan ontlenen wij het recht internationaal aan te dringen op nieuwe vormen van supra-nationaal bestuur. Wij ontlenen daaraan het recht om een rol te spelen als het gaat over de ontwikkelingsstrategie, nationale en internationale arbeidsverdeling, de handhaving van de mensenrechten. Maar we zijn een klein land en moeten dat beseffen. En ons getuigenis zal des te indrukwekkender zijn naarmate we beter orde op eigen zaken stellen. En er is in ons land nog genoeg te doen. Wij worstelen in ons land met de machtsvraag. Dat is duidelijk. Misschien worstelen wij nog meer met de vraag naar het gezag. Dat gezag kan niet meer autoritair worden opgelegd, het moet zichzelf aanvaardbaar weten te maken. Waar gezag ontbreekt, falen machtsmiddelen. Daarom heb ik de regering verweten aan macht gewonnen en aan gezag verloren te hebben, toen men volstrekt ten onrechte de kabinetskwestie verbond aan ƒ 30 miljoen vermogensbelasting
. Noch de zaak zelve, noch het bedrag waarover het ging rechtvaardigde die maatregel. De zaak zelf niet omdat het vraagstuk van een wijziging in de vermogensverhoudingen principieel niet aan de orde was. Het bedrag niet omdat een bedrag van ƒ 30 miljoen op de totale dekking geen kabinets- krisis rechtvaardigt. Daar werd het machtswoord gesproken, omdat de linkse achterban dat wenste. Maar het is een volstrekte illusie dat dergelijke machtswoorden blijvende struktuurveranderingen kunnen verwerkelijken. Struktuurverande- ringen zullen alleen blijvend zijn als zij vanuit gezag worden voorgedragen en beslist. Voor dat gezag is een demokratische besluitvorming met een breed draagvlak: in de bevolking noodzakelijk. Wetten en maatregelen die een maatschappelijke bedding missen werken niet. Wij hebben voorbeelden te over bij de hand. Een overheid ontleent zijn gezag niet aan de vijftig plus een. Het overwinnen van het gezagsvakuüm in de samenleving vereist nieuwe vormen van demokratie. Met name deelname van groepen buiten de gekozen demokratische kaders is daarvoor vereist. Het is volstrekt strijdig met die participatiegedachte om via een machtswoord struktuurveranderingen door te drukken. Dat zou een heilloze uitwerking zijn van de polarisatietak- tiek. Dat zou slechts leiden tot brute macht en ook tot uitholling van gezag. De demokratie wordt daardoor in haar wezen aangetast. Wie vanuit de filosofie van het machtswoord het vraagstuk van de spreiding van macht en verdergaande demokratisering benadert, komt niet verder dan lippendienst, dan verbalisme
op dit punt. Dat gevaar bedreigt de samenleving. Niemand minder dein de fraktievoorzitter van de grootste regeringspartij, gaat er jammergenoeg vanuit dat de regering bij zijn voornemens om tot struktuurveranderingen te komen het gebruik van dit machtswoord niet zal kunnen ontberen. En niemand minder dan de minister-president van een kabinet dat spreiding van macht en demokratisering als basisidee heeft gekozen gaat akkoord met een rekord-aantal niet uitgevoerde Kamermoties. Wat is de oorzaak van het gebruik van dit machtswoord? Zijn christen-demokraten dan niet bereid mee te werken aan vernieuwing van de machtsstrukturen in dit land. Dat zijn zij wel en dat willen zij ook vanuit het besef dat zij het niet alleen voor het vertellen hebben. Wij nemen een brugpositie in. Niet omdat we zo graag in het midden zitten, maar wel omdat de waarheid nu eenmaal meestal in het midden ligt. Dat houdt dit in. Wij beseffen dat wij anderen nodig hebben om onze politieke idealen te verwezenlijken. Wij beseffen ook dat die steun van anderen niet te geef is, dat er in overleg akkoorden tot stand moeten komen. Maar wij beseffen evenzeer dat anderen dat ook moeten doen. Leeft dat besef wel voldoende bij velen in het progressieve kamp? Men denkt dan nog teveel in reinkuituur, alsof men het alleen voor het zeggen heeft. Dat kunnen alleen kleine minderheids- partijen die geen regeringsverantwoordelijkheid dragen zich veroorloven. De slag tussen ideaal en werkelijkheid moet altijd gestreden worden. In tweepartijenstelsels binnen de partijen en in Nederland tussen de partijen die een koalitie vormen. Je weet van tevoren niet hoe de beste oplossing tot stand komt. Maar als ik terugkijk en vergelijk met het buitenland, staan wij er in Nederland niet slecht op. Alleen als de minderheden die thans gezamenlijk regeringsverantwoordelijkheid dragen tot erkenning van die realiteit bereid zijn, zal deze koalitie het houden. Daarvan gaat de fraktie in de Tweede Kamer uit. Er staat veel te gebeuren. De samenleving vraagt om tal van maatregelen om het gevoel van onmacht op te heffen, nieuwe hoop in de harten te doen herleven. En dan is vier jaar niet te lang. Toch geven de kiezers ons niet meer tijd om onze politieke idealen zichtbaar te maken, zo dat zij ons daarop opnieuw kunnen aanspreken. Wij zijn en blijven overtuigde voorstanders van de ondernemingsgewijze produktie. Niemand heeft ooit iets beters kunnen bieden* Wij wantrouwen fundamenteel een greep van de overheid op investeringsbeslissingen. Niet als het er om gaat bepaalde duidelijk omschreven doelen van overheidsbeleid te dienen. Wel om vage kriteria als maatschappelijk nut in het algemeen te realiseren. Wij zijn voorstanders van verdergaande interne demokratisering. De mens in zijn eigen kleine struktuur. In dit geval, zijn werkomgeving staat daarbij voorop. Het dragen van eigen verantwoordelijkheid in die werksfeer is niet op de eerste plaats gediend met nieuwe ingrijpende wijzigingen van de struktuur. Ook daaraan mag en moet gewerkt worden. Maar het gaat ook om het goed werken van het
bestaande, het leren werken met de mogelijkheden die er al zijn, deskundige begeleiding van leiding en uitvoerenden om de arbeidsgemeenschap werkelijk te demokratiseren. Hier moet principieel gekozen worden tussen het overleg- ot het konfliktmodel, tussen de gemeenschap van de arbeid of de tegenstelling van belangen. Voor ons is daar geen twijfel. Een systeem gebaseerd op tegenstellingen van belangen leidt niet tot de beste demokratisering. De overheid late daarbij een ruime marge aan het bedrijfsleven zelf. Werkgevers- en werknemersorganisaties, leiding en ondernemingsraden zijn zeer wel in staat hun eigen overlegmodellen tot ontwikkeling te brengen. Overstrukturering leidt tot schijnderaokratie. Juist hier geldt dat stapje voor stapje de weg naar nieuwe demokratische verhoudingen moet worden afgelegd. Onze samenleving is een geëngageerde samenleving, een samenleving die zelf de zaken ter hand kan en wil nemen. Men vergisse zich niet. Dat engagement is er niet alleen in alctie- groepen, projektgroepen en wat al meer, die via een goede toegang tot publiciteit en aktiemodellen aandacht vragen voor hun speciale doel. Van oudsher kennen wij vele vormen van partikulier initiatief. Ze timmerden niet aan de weg, ook niet als het woningbouwverenigingen waren die 100000en huizen tot stand brachten. Ze stonden niet met grote koppen in de krant, ook niet als ze baanbrekende maatschappelijke vernieuwingen tot stand brachten zoals in de geestelijke gezondheidszorg. Ze kregen mondjesmaat gemeenschapsgeld, ook als zij een volksgezondheidstaak van de gemeenschap overnamen. En er stond geen aktualiteitenrubriek als duizenden missionarissen en anderen onder de moeilijkste omstandigheden ontwikkelingswerk gingen bedrijven. Ik geef hier voorbeelden. Ik praat nog niet over het onderwijs, het omroepwezen, vele vormen van maatschappelijke dienstverlening, jeugdwerk en gaat u maar door. Dat ging niet allemaal professioneel maar het nam wel initiatief, zette nieuwe aktivitei- ten aan, was in al zijn beperktheid effektief. Het is erg gemakkelijk vandaag om met een zekere hooghartigheid neer te zien op al die bestuurders en werkers, die vaak zonder veel opleiding maar met een warm hart en een groot ideaal heel veel van hun tijd en geld en energie voor anderen hebben ingezet. En wij zullen niet toestaan dat dat werk wordt uitgehold. Planning, professionalisme, schaalvergroting, efficiëncy, weten schappelijke begeleiding, kostenbesparing, wij zijn ervoor, het werken aan de basis van die duizenden werkers in het partikulier initiatief heeft die behoefte opgeroepen. Die behoefte moet worden vervuld, maar niet zó dat er te weinig ruimte voor dat partikulier initiatief overblijft. Uitwerking van al die zaken zal het partikulier initiatief wel veranderen. Wij vinden dat een goede zaak, maar het moet wel zijn kansen houden. Beter geneesmiddel tegen overtrokken centralisatie is nog niet gevonden. Ook hier mag en moet kontrole zijn. Liefst binnenin, door nieuwe vormen van demokratisering. Maar dat is niet altijd eenvoudig. Men moet dat ook niet idealiseren, met moet geduld hebben als dat intern niet onraiddellijk lukt. Geduld kan een vorm van voortvarendheid zijn.
Wij praten veel over machtskonsentraties in het sociaal- emonomisch leven. Dan denkt men aan multinationals, grote ondernemingen, machtige belangengroepen zoals van de werkgevers, werknemers, middenstanders. Soms wedijveren deze grootmachten om de macht met regering en parlement. Hetzelfde doet zich voor in meer spontane vormen: als de studenten massaal te hoop lopen tegen een kollegegeldwet, de pomphouders de benzinedistributie boycotten, vele duizenden weigeren mee te doen aan een volkstelling, is er evenzeer wedijver om de macht tussen overheid en deze groepen. Gevestigde strukturen verdwijnen snel of worden doelwit van ernstige kritiek. Er is op vele terreinen een duidelijke spanning tussen rechtsgevoel en bestaande wet. Alleen al daarom moet er veel veranderd worden. Wetten zouden soms sneller tot stand moeten komen, maar het duurt langer omdat iedereen bij de besluitvorming betrokken behoort te worden. Bestaande strukturen zouden soms sneller veranderd moeten worden, maar het duurt langer omdat er inspraak moet zijn. Nieuwe vormen van demokratische besluitvorming zijn noodzakelijk, maar niemand weet nog hoe die besluitvorming moet verlopen. Ik heb het antwoord op die vragen evenmin. Maar de vraag moet wel gesteld en besproken worden. Eén ding is zeker: met dwang, met konflikt, met opgedrongen beslissingen komt men er niet. Als de tegenstellingen groter worden, de konflikten toenemen, anders gezegd, naarmate de polarisatie heviger wordt blijkt overleg te meer noodzakelijk. Meer dan ooit kunnen beslissingen alleen maar worden genomen door te overtuigen in plaats van op te leggen.
Daarom is vandaag de dag een partij die van dat overleg uitgaat, meer dan ooit noodzakelijk. Daarom is evenzeer een partij nodig die verandering wil maar de rechtszekerheid waarborgt, die mensen niet in gewetenskonflikten plaatst, ook niet degenen die voor handhaving van orde en recht een specifieke verantwoordelijkheid dragen. Daarom is een partij nodig die een halt toeroept als onder de schijn van demokratie of belangenbehartiging van zwakken in wezen anarchie wordt nagestreefd. Ik zeg dat niet meer alleen, ook de P.P.R. begint tot dit besef te komen. Daarvoor is een partij nodig die zich niet geneert publiek uit te spreken dat zij grote bewondering heeft voor de inzet van politie en krijgsmacht en die er borg voor staat dat handhaving van de veiligheid de hun toekomende prioriteit krijgen. Onrust en drift tot verandering dienen gepaard te gaan met garanties voor veiligheid en zekerheid voor de burgers. Dat is geen law and order-verhaal, maar wel een uitnodiging om verandering na te streven met demokratische middelen in een samenleving die in hart en nieren demokratisch is. Dat houdt ook in dat men zich neer weet te leggen bij beslissing van de meerderheid als die in zorgvuldigheid en met inspraak van anderen is genomen. Die inspraak moet belangrijker en die voorbereiding zorgvuldiger zijn naarmate dieper wordt ingegrepen in bestaande strukturen. Dat moment is op een aantal terreinen in onze samenleving aangebroken. Een aantal zaken heb ik reeds aangeduid. Op een onderdeel wil ik thans nog nader ingaan, het vraagstuk van de inkomens- en vermogensverhoudingen.
Wij willen een betere verdeling van de inkomens. Dat staat met zoveel woorden in ons program. Wij nemen dat ernstig. De zwakkeren moeten worden ontzien. Die zwakkeren treft men aan bij loontrekkenden en zelfstandigen en niet in de laatste plaats bij zeer velen van de mensen die niet meer in staat zijn om aan het arbeidsproces deel te nemen. Daarom moeten wij van het minimumloon af en naar een minimuminkomen toe. Ik weet dat dat niet eenvoudig is, maar men moet het erkennen om er over te gaan denken en ik hoop en reken er op dat dat ook in de nota van minister Boersma over dit vraagstuk zal gaan gebeuren. Bij een meer rechtvaardige verdeling van inkomens komen de besparingen onder druk. Dat is ons door de ekonomen voorgerekend. Daarom zal op de besparingen speciaal gelet moeten worden. In het verleden zijn daar talloze ideeën over ontwikkeld en maatregelen genomen. Jeugdspaarregelingen, winst- delingsspaarregelingen, vermogensaaniirasdeling, het investeringsloon, spaarloon, noemt u maar op. Maar er wordt te weinig gebruik van gemaakt. Is de tijd niet aangebroken om voor deze zaken wettelijke regelingen te treffen, winst is noodzakelijk, winst is geen vies woord. Voor die gedachte zal meer begrip ontstaan als er uitbreiding wordt gegeven aan de winstdeling, als allen die aan het behalen van die winst hebben meegewerkt ook daarin meer aanwijsbaar zouden delen. Daarmee behoeft die winst niet voor produktieve doeleinden verloren te gaan. Ik zou mij wettelijke maatregelen kunnen voorstellen om winstdeling dienstbaar te maken aan spreiding van de eigendom
van de produktiemiddelen, vooral ten gunste van werknemers in de betrokken onderneming. Ook op die wijze kan een bijdrage worden geleverd aan de bestrijding van de inflatie. Ik praat dan toch weer over bezitsvorming. Dat blijft een goede zaak. Juist met het oog op

spreiding van macht. Juist met het oog op het scheppen van een stuk onafhankelijkheid en het dragen van eigen verantwoordelijkheid. En dan denk ik uiteraard ook aan het eigen huis. We hebben ons verzet tegen een fiskale aanslag op het eigen huis. We hebben slechts een zeer beperkte verhoging van de belasting op het eigen huis willen toestaan. En de hypotheekrente voor het eigen huis moet aftrekbaar blijven. Meer eigen huizen kunnen het overheidsbudget ontlasten omdat daardoor minder woningwetwoningen nodig zullen zijn. De regering moet over dit alles nog maar eens goed nadenken en met nieuwe voorstellen komen om het eigen huis in Nederland krachtig te bevorderen. De kongres- verklaring noemt een aantal mogelijkheden die ik van harte onderschrijf. Maar we moeten reëel zijn. Niet iedereen wenst een eigen huis, niet iedereen bevindt zich in de mogelijkheid om een eigen huis te verwerven. Daarom dienen ook voor andere vormen van duurzaam bezit mogelijkheden te worden geboden. Dat kan opleiding zijn, dat kunnen kunstvoorwerpen zijn, zaken die het leven direkt of indirekt verrijken en bijdragen tot het geluk van de mens. En bezit mag geen straf worden als het inkomen terugloopt en op bijstandsuitkeringen moet worden teruggevallen. De spaarbedragen voor bejaarden
die bij uitkeringen volgens de Algemene Bijstandswet worden gehanteerd moeten omhoog. En we moeten konsekwent zijn als we spreken over inflatie. Als er inflatie is, worden de lonen verhoogd. De overheidsuitgaven worden verhoogd om het volume van de overheidsbestedingen op peil te houden. Maar dan moet men ook bij de belastingen konsekwent zijn. Dan moet men ook de belastingen korrigeren voor de inflatie. Dan moeten ook de fiskale grenzen worden aangepast die van betekenis zijn voor besparingen, voor de eigen woning, kultuurgoederen, bedrijfsinvesteringen, de oudedagsreserve voor zelfstandigen en het bedrijfsvermogen voor zelfstandigen. Men kan niet met een beroep op inflatie de lonen verhogen, de overheidsuitgaven verhogen en de bestedingsmogelijkheden aantasten door het progressie-effekt in de belastingen. Dat geldt nog sterker als de inflatie zeer ernstige vormen aanneemt, zoals in 1974 het geval zal zijn. Wij zijn voor het jaar 1974 akkoord gegaan met het niet doorgaan van de inflatiekorrektie, behalve een bescheiden optrekking aan de voet. Wij meenden dat de budgettaire situatie dit rechtvaardigt. Ook in het verleden zijn dergelijke beslissingen genomen* Ook in kabinetten met de VVD. Die hoeft zich hierover dan ook niet zo te beklagen. Maar als er dan verlichting van belastingen mogelijk is, is wel de vraag aan de orde of ook niet deze beslissing moet worden herzien. Die vraag zullen wij aan de orde stellen. Ik wacht af hoe in een totaalpakket van lonen, prijzen, belastingen voor 1974 de belastingmaatregel zal worden uitgewerkt. Maar het
moet voor iedereen duidelijk zijn dat wij óf voor 1975 óf voor 1975 op een inflatiekorrektie zullen staan, nu de inflatie zo extreem groot is. Aan dit dringende vraagstuk komt het kabinet in zijn belastingplannen niet meer voorbij. Bij een beleid op grond van de Machtigingswet is nivellering van inkomens als politieke doelstelling niet aan de orde. Dat hebben we bij de behandeling van de Machtigingswet goed met elkaar afgesproken. De minister-president en ik. Het pakket aan maatregelen zal die afspraak moeten honoreren. Wij vinden dat de lager betaalden wat meer en daarom de hoger betaalden wat minder moeten krijgen. Dat geldt zeker waar armoede verdeeld moet worden in plaats van welvaart. Haar over de herverdeling van de inkomens als politieke doelstelling, gaan wij pas praten met de regering op basis van een nota, hopelijk een nota met handen en voeten van het kabinet. Er is heel wat gebeurd sedert de Partijraad van 23 juni 1973 waarop ik voor de Partijraad verantwoording aflegde voor het formatiebeleid en ons décharge werd verleend. Er is een Troonrede geweest, die soms suggereerde wat nog niet konkreet kon worden gemaakt. Er is onrust onder de mensen, een vage vrees over wat er boven hun hoofd hangt. Er zijn Algemene Politieke Beschouwingen geweest. Ik heb daar al over gesproken. Er zijn konflikten geweest en spanningen in het parlement telkens als er direkt of indirekt strukturele zaken speelden. Bij het dekkingsplan werd een bedrag van ƒ 30 miljoen bij de vermogensbelasting ineens een politieke zaak van de eerste orde. Het eigen huis was dat al eerder geworden bij de Algemene Politieke Beschouwingen. Voor de progressieven was bij de vermogensbelasting de struktuur aan de orde. Voor ons de vraag of dit een rechtvaardig dekkingsmiddel was. Wij vonden van niet. Maar moesten tenslotte afwegend wijken. Intussen mislukte een centraal akkoord voor 1974. Wij zijn dat een beetje vergeten, maar daar ligt de eerste aanzet voor een machtigingswet. Het mislukten van het centraal akkoord moest het ergste doen vrezen voor de inflatie in 1974. En inflatiebestrijding had en behoorde te hebben prioriteit nummer 1 van het kabinet. De energieproblemen deden er een volle schep bovenop. En het kabinet maakte de fout de Machtigingswet te zeer als een oliewet te presenteren. Dat is begrijpelijk, omdat de olieproblemen de buitenlandse inflatie en de werkgelegenheidsproblemen zeer ernstig vergrootten. Maar het was niettemin onjuist, want nu de direkte energieproblemen lijken opgelost, blijft de inflatie, blijft uit dien hoofde de behoefte aan beheersing van alle inkomens, blijft de behoefte aan bevordering van de werkgelegenheid. Ik ben op dit moment dus niet voor intrekking van de Machtigingswet en ik zou willen vragen aan hen die daar wel voorstander van zijn, vindt u dan dat het hele beleid tot nu toe, gevoerd op grond van die wet, ook moet worden teruggenomen; moet het prijsbeleid worden teruggedraaid; moeten de ontslagregels worden ingetrokken; moet het loonbeleid ongedaan worden gemaakt; moeten de vrije beroepen geen bijdrage leveren? En als dat niet het geval is, moet dan dat beleid opnieuw worden ingevoerd, maar dan op grond van andere wetten. Of vindt men dat de demokratische waarborgen te gering zijn
bij de Machtigingswet. Dan zou ik willen zeggen, die waarborgen zijn groter dan in de Loonwet, de Prijzenwet, de Distributiewet. Niemand heeft dit durven ontkennen. Er is wèl een andere vraag: wat is de regering verder van plan? De Machtigingswet werkt slechts één jaar. Die wet was nodig bij gebreke van voldoende instrumenten. Maar daar gaan wij niet mee door. Als men nieuwe werktuigen nodig heeft om een anti-inflatiebeleid te kunnen voeren, wat doet de regering dan om die instrumenten voor 1975 beschikbaar te hebben? De regering moet er van uit gaan dat de normale instrumenten gebruikt behoren te worden. Zijn die niet toereikend, dan moeten die worden aangepast. Die instrumenten zijn: voor de lonen de Loonwet; voor de prijzen de Prijzenwet; en voor het fiskale beleid hebben we ook instrumenten. We hebben de wiebeltax en de automatische inflatiekorrektie. De wiebeltax om de konjunktuur te remmen of te stimuleren, de inflatiekorrektie om de koopkracht op peil te houden. Misschien zijn die instrumenten niet verfijnd genoeg of werken ze onvoldoende. Maar dan moet men die instrumenten verbeteren en ze niet van hun betekenis ontdoen door daar andere tijdelijk voor in de plaats te stellen. U kunt er op rekenen dat wij deze vragen bij het komende Kamerdebat over het beleid ten aanzien van lonen, prijzen, werkgelegenheid, overheidsuitgaven en belastingen, terdege zullen stellen. Wij hebben de Machtigingswet aanvaard. Niet ongewijzigd. Integendeel, na een kritisch voorlopig verslag en belangrijke wijzigingen van de regering, hebben wij het recht van amendement doeltreffend benut om de wet demokratisch aanvaardbaar
te maken. Dat was niet alleen belangrijk omdat bevoegdheden van het parlement werden afgenomen, dat was vooral belangrijk omdat de regering bevoegdheden van de samenleving, van het georganiseerde bedrijfsleven, van de verhuurders, de vast- stellers van dividenden, van tarieven e.d. overnam. Ondanks al deze demokratische waarborgen, ook voor de persoonlijke levenssfeer, heeft deze wet de onrust die er in het land was na de Troonrede, na uitspraken van een aantal bewindslieden vergroot. Die onrust is er naar mijn oordeel ten onrechte, maar niet onbegrijpelijk. De presentatie is niet de sterkste zijde van dit kabinet. Er gaat te veel suggestie van uit. En toch is die presentatie essentieel. Ministers die elkaar tegenspreken of die elkaar bekritiseren, ondoordachte uitspraken aan het adres van parlementariërs of verantwoordelijke mensen in de samenleving. Dat alles roept een klimaat op van onzekerheid. Het kabinet moet zich daarvan bewust zijn en zal er meer aandacht aan moeten schenken. Daar ligt een eerste verantwoordelijkheid voor de minister-president, waarvan de laatste tijd in de praktijk gelukkig ook meer blijkt. Dat neemt niet weg dat wij het tot dusverre gevoerde krisis- beleid over het algemeen positief beoordelen. In dat beleid heeft de positie van de zelfstandigen in midden- en kleinbedrijf sterk op de voorgrond gestaan. Wij hebben zonder vreugde een motie om de positie van het midden- en kleinbedrijf
struktureel te versterken, overeind gehouden. Zonder vreugde omdat wij liever hadden gezien dat van meet af aan met dat belang meer rekening zou zijn gehouden. Maar ik konstateer ook dat de toezegging van de minister dat hij de motie niet volledig kon uitvoeren maar dat deze wel zou werken in het beleid, volledig heeft gestand gedaan. Binnen de ruimte die het kabinetsbeleid hen liet, hebben onze bewindslieden voor het midden- en kleinbedrijf gedaan wat er te doen was. Terecht, want het zelfstandig ondernemerschap juist ook in midden- en kleinbedrijf en in land- en tuinbouw, is van grote betekenis voor onze volksgemeenschap als geheel. Als ik vandaag veel heb gesproken over spreiding van macht, ligt hier de relatie voor het grijpen. Voor deze groepen is dan ook struktuurbeleid wezenlijk noodzakelijk. Dat struktuur- beleid van Hazekamp is niet anders dan het struktuurbeleid van Oostenbrink en dat is niet aan de VVD te danken. Wij hebben vastgehouden aan de verdere uitvoering van de fiskale reserve voor de oudedagsvoorziening. Wij hebben vastgehouden aan de volksverzekering voor arbeidsongeschiktheid die dit jaar zal worden ingediend en hopelijk volgend jaar in werking kan treden. En wij zullen blijven pleiten voor die struktuurmaatregelen die noodzakelijk zouden worden om dit brok gezond partikulier initiatief te behouden, omdat het voor de samenleving onmisbaar is, voor onze volksgemeenschap. Over het krisisbeleid zelf, ik zei het reeds, zijn wij tot dusverre niet ontevreden. Tegen de beslissing om de benzine- distributie voort te zetten hebben wij ons snel verzet. Maar ik wil toch wijzen voor al degenen die zo makkelijk kritiek hebben op het gevoerde beleid, op een aantal positieve punten.
De inflatie in ons land is dit jaar tot dusverre aanzienlijk minder dan werd verwacht. Op de toekomst loop ik niet vooruit. Maar het verleden is meegenomen. De werkloosheid is minder groot dat wij vorig jaar vreesden. Dat is een uitermate gewichtig punt. Ondanks het niet tot stand komen van een centraal akkoord voor 1974 is de rust in het sociaal-ekonomisch leven in takt gebleven. Menig buurland waarmee wij ons verwant voelen, is in aanzienlijk ernstiger problemen gewikkeld dan wij. Dat moet men wel bedenken als men zware kritiek op het kabinetsbeleid uitoefent. Ik deel die ongenuanceerde kritiek niet. U hebt dat kunnen merken. Ik spaar ook de kritiek niet, ook dat hebt u kunnen merken, maar er zijn perspektieven voor het kabinet. Onze eigen bewindslieden spelen een rol van gewicht. Dat heeft de minister-president in feite publiek uitgesproken. Men kan het overigens ook zien in de beleidsdaden van het kabinet. Het kabinet is geen socialistisch kabinet; daarvoor staan onze eigen mensen borg, ook dat is door de ministerpresident publiek uitgesproken. Wij hebben een eerste begrotingsronde achter de rug. Een eerste begroting van een kabinet is niet de belangrijkste. Voor de aanpak van veel struk- turele problemen worden slechts aanzetten gegeven. Hier en daar lost een Kamerfraktie een schot voor de boeg. Hij deden dat ook toen het ging om b.v. de Brabantse universiteit, de tarievenpolitiek voor het openbaar vervoer. Basis voor ons beleid is serieus in te gaan op de strukturele vraagstukken waar het om gaat. Bij de aanpak van die vraagstukken, speelt ons programma, speelt onze visie zijn eigen rol, in het kabinet
en in het parlement. De echte aanpak van de grote strukturele problemen moet nog komen. Hoe wij over een aantal daarvan denken heb ik vandaag nog weer eens uiteengezet. Als het kabinet een verstandig beleid wil voeren, doen wij mee. Als het kabinet een beleid wil voeren van gematigdheid in voortvarendheid, doen wij mee. In die redelijkheid van beleid, in die evenwichtigheid van oplossingen zal de beslissing vallen of een koalitie tussen de progressieven en de christen-demokraten over een parlementaire periode heen zal kunnen reiken. In een koalitie moet men kiezen voor elkaar, dat is belangrijker dan de uitslag van de Statenverkiezingen. In deze gedachtengang past niet de uitspraak van de ministerpresident in Leeuwarden deze week, toen hij zei ”De voortgang van de vernieuwing die wij willen is afhankelijk van de positie van de PvdA op de avond van 27 maart”. Ik kan niet inzien dat verkiezingswinst voor K.V.P. of ARP voor de progressieven aanleiding zou zijn om aan de christen- demokraten in het kabinet een andere betekenis toe te kennen dan zij thans hebben. Het omgekeerde geldt evenzeer. Wij houden geen vernieuwingen tegen. Hij zorgen er wèl voor dat ze worden gebracht op een wijze en in een uitwerking waardoor zij in brede lagen van de samenleving aanvaarding vinden. Om die uitwerking gaat het tenslotte. In het beleid zullen beide groepen van partners zichzelf zodanig moeten kunnen herkennen dat zij het beleid voor hun rekening kunnen nemen. Dat is essentieel voor koalitievorming.
Daar zal ook voor de Christelijk-Historische Unie het kriteriurn kunnen liggen om de politieke eenheid nationaal meer gestalte te geven. Die groei naar nationale politieke eenheid zal de éne gemeenschappelijke lijst voor de Tweede Kamerverkiezingen moeten onderhouwen. Dat hebben wij op 15 december 1973 afgesproken. Bij deze Statenverkiezingen gaan soms de zeeën hoog, ook tussen de Christen-democraten. Dat is niet onbegrijpelijk. De Statenverkiezingen zijn te zeer een tussentijdse momentopname over het beleid van het kabinet. Maar dat beleid is nog onvolgroeid, moet zijn grote vorm nog krijgen. Het is bovendien in zijn ontwikkeling belemmerd door moeilijkheden van buiten zoals de energieproblemen. Wie verantwoordenlijkheid draagt voor zo'n kabinet, in welke vorm dan ook, koestert uiteraard verwachtingen. Wie buiten de deur is gehouden stelt zich uiteraard kritisch op. Dat verscherpt de tegenstellingen bij een tussentijdse balans. Maar na deze balans komen de echte structurele werkzaamheden aan de orde. In die uitwerking moeten wij elkaar kunnen vinden. Zowel de christen-democratische partijen in de regering, als de CHU. Wij gaan immers uit van hetzelfde program. Of dat nu formeel is vastgesteld of niet. Als wij daarvan uitgaan, met begrip voor onze minderheidspositie, en als er tevens begrip is voor de eigen minderheidspositie van progressieve kant dan moeten oplossingen die in structurele zaken kennelijk voldoende aan het program beantwoorden en daardoor voor KVP en ARP aanvaardbaar zijn, toch ook voor onze christelijk-historische vrienden aanvaardbaar zijn.
Het moet dan bovendien duidelijk zijn dat onder de gegeven omstandigheden ons program niet verder kon worden waargemaakt, dan in de dan voorliggende voorstellen, afgezien uiteraard van de parlementaire inbreng terzake. Vanuit het gemeenschappelijk belang van een samenwerkende Christen-democratie zou dit moeten kunnen leiden tot een loyale opstelling van onze christelijk-historische vrinden. Ik voeg daar aan toe, dat de kritiek die zij op onderdelen van het beleid ongetwijfeld zouden houden, voor de kiezers duidelijk maakt, hoe het beleid in onze richting zou kunnen worden omgebogen, als de christen-democraten samen meer zetels in de Tweede Kamer zouden hebben. Zon ontwikkeling moet naar mijn mening kunnen leiden tot een gezamenlijke opstelling bij de volgende Kamerverkiezingen, ook als de opgedane ervaringen met de progressieven ernstige overweging van een volgende coalitie wenselijk zou maken. De ernstige wil bij de drie christen-democratische partijen om te komen tot een intensieve vorm van samenwerking in de vorm van één lijst voor de volgende Tweede Kamerverkiezingen, is een politiek gegeven dat voor elke toekomstige coalitiepartner van betekenis is. Wij zullen in ons parlementaire werk, onze verantwoordelijkheid voor het kabinet ook vanuit deze ernstige wil beleven. Er daarbij van uit dat ook de CHU

vanuit zijn verantwoordelijkheid hetzelfde zal doen. De polarisatie is niet dood en soms moeten we kritisch zijn op onszelf om niet in de polarisatiestijl te vervallen. Het is zo gemakkelijk om je eigen gelijk in felle kleuren tegen dat van de anderen af te zetten. Het is verleidelijk maar wel fout, wie zien het om ons heen. Radikalen halen de waarheid naar zich toe. Menen een soort van monopolie te hebben. Conservatieven interesseert het niet, die willen toch niks veranderen. Felle polarisatie willen de kiezers ook niet. Het is een schijnduidelijkheid die de kiezers niet bevredigt. Tweepartijenstelsels kunnen best werken maar nauwelijks ten behoeve van de duidelijkheid in de politiek. Die weet waar in Amerika de Republikeinen ophouden en de Democraten beginnen? De overgangen zijn daar vloeiend omdat beiden tenderen naar het midden. In Engeland lag dat anders, was er ook een felle polarisatie tussen Tories en Labour. Daarvan heeft een zeer grote groep van kiezers zich afgewend en zelfs het Engelse kiesstelsel, geheel erop gericht om tot meerderheden in een tweepartijenstelsel te komen, faalde.20% Van de Engelse kiezers hield dat tegen omdat ze de polarisatie beu zijn. En dan kan men wel zeggen dat toch ook in Nederland thans door de progressieven minder wordt gepolariseerd. Ik vraag mij dat voor een man als Van der Louw overigens nog af. In ieder geval blijft overeind staan dat wij sinds jaar en dag hebben volgehouden dat op deze wijze de kiezer geen reëel alternatief wordt geboden. Dat de kiezer vraagt om een meer genuanceerde benadering van de politieke problemen. Die benadering is de onze. Daar zijn wij voor in. Ik heb het eindeloos uitgesproken en ik zal het blijven uitspreken. Nu ook omdat de kiezers zich kennelijk meer en meer van de polarisatie afwenden. Er zijn er zeer velen in onze samenleving die vernieuwing willen, die voorstanders zijn van verandering. Die in willen grijpen in economische en politieke macht, in de inkomens- en bezitsverhouding en

verder willen gaan met de democratie de spreiding van cultuurgoederen. Maar zij willen dat niet overhaast en niet tegen de zin van zeer velen in. Zij willen houden wat goed is, want er is veel goeds te behouden. Zij willen verbeteren wat verkeerd is, want er is veel te verbeteren en zij willen aanvullen wat ontbreekt want er is veel aan te vullen. Maar dat lukt alleen maar als dat een brede bedding vindt in onze samenleving. Daarom moet je vanuit het centrum denken, daarom moet je denken vanuit het midden van het volk, van daaruit kun je vernieuwingsgedachten uitdragen, overbrengen aan het volk, van daaruit kun je overtuigen in plaats van opleggen en overtuigen duurt altijd langer maar het is wel blijvend. Midden in het volk gaan staan en dan ontdekken dat wij in ons ruimtelijk ordenen de kleine kernen zijn vergeten en dat dan ook erkennen en daarvoor een plaats inruimen in je beleid. Er wonen enige miljoenen mensen in kleine kernen. Wat hebben we daarvoor gedaan en wat zijn we bereid daarvoor te doen. Als we zeggen dat wij open ruimte moeten houden aanvaarden we dan de consequenties. Hebben wij ook een verfijningsregeling in de gemeentelijke Financiën-sfeer voor kernen die geen verdere ontwikkeling of een hele minimale mogen hebben. En als we die niet hebben bestaat daaraan dan geen behoefte. Aandacht voor de kleine mens in zijn kleine structuur, die toch tot grote dingen geroepen is dat is een wezens kenmerk van de christen-democratie. Maar die roeping begint bij het dragen van eigen verantwoordelijkheid voor eigen zaken. Vele aspecten daarvan heb ik belicht. Nu wil ik nog zeggen; geen grote greep op zon kleine kern en als die niet verder kan groeien, zorg er dan voor dat de mensen daar volwaardig

kunnen blijven leven. Zo zullen accenten voortdurend wisselen in het beleid, maar we zullen altijd die aandacht moeten houden voor dat eigene dat individuele van de mens, dat altijd in dienst tot de ander moet worden waargemaakt. Daarom kom ik niet ver genoeg met woorden als verdraagzaamheid. Dat is mij te veel ruimte voor de sterken om nog sterker te worden. Daarom heb ik het niet op het woord socialisatie" dat is mij te veel ruimte voor het onpersoonlijke. Daarom hou ik het op solidariteit, want eigen verantwoordelijkheid krijgt pas zijn werkelijke dimensie in solidariteit met de anderen en daarin ligt ook voor mij de uitdaging van het evangelie, die de christen-democraten bindt en blijft binden ook als er verschil van inzicht is over concrete politieke zaken. De Christen-democratie kan een werkelijke bijdrage leveren aan blijvende vernieuwing in onze samenleving. Maar dat kan alleen als zij vanuit die uitdaging en midden onder het volk werkzaam is om groepen bij elkaar te brengen, belangentegenstellingen te overbruggen en door overtuiging stap voor stap het nieuwe, het betere naderbij te brengen. Daarmee sta je niet per definitie in het midden, maar in onze samenleving in de praktijk wel. Dat pleit wellicht voor onze samenleving. Het pleit zeker niet tegen een partij die daar eerlijk voor uit komt.